

EVANĎELISTAR IZ 11. STOLJEĆA U ŠIBENSKOJ KATEDRALI

Andelko BADURINA, Zagreb

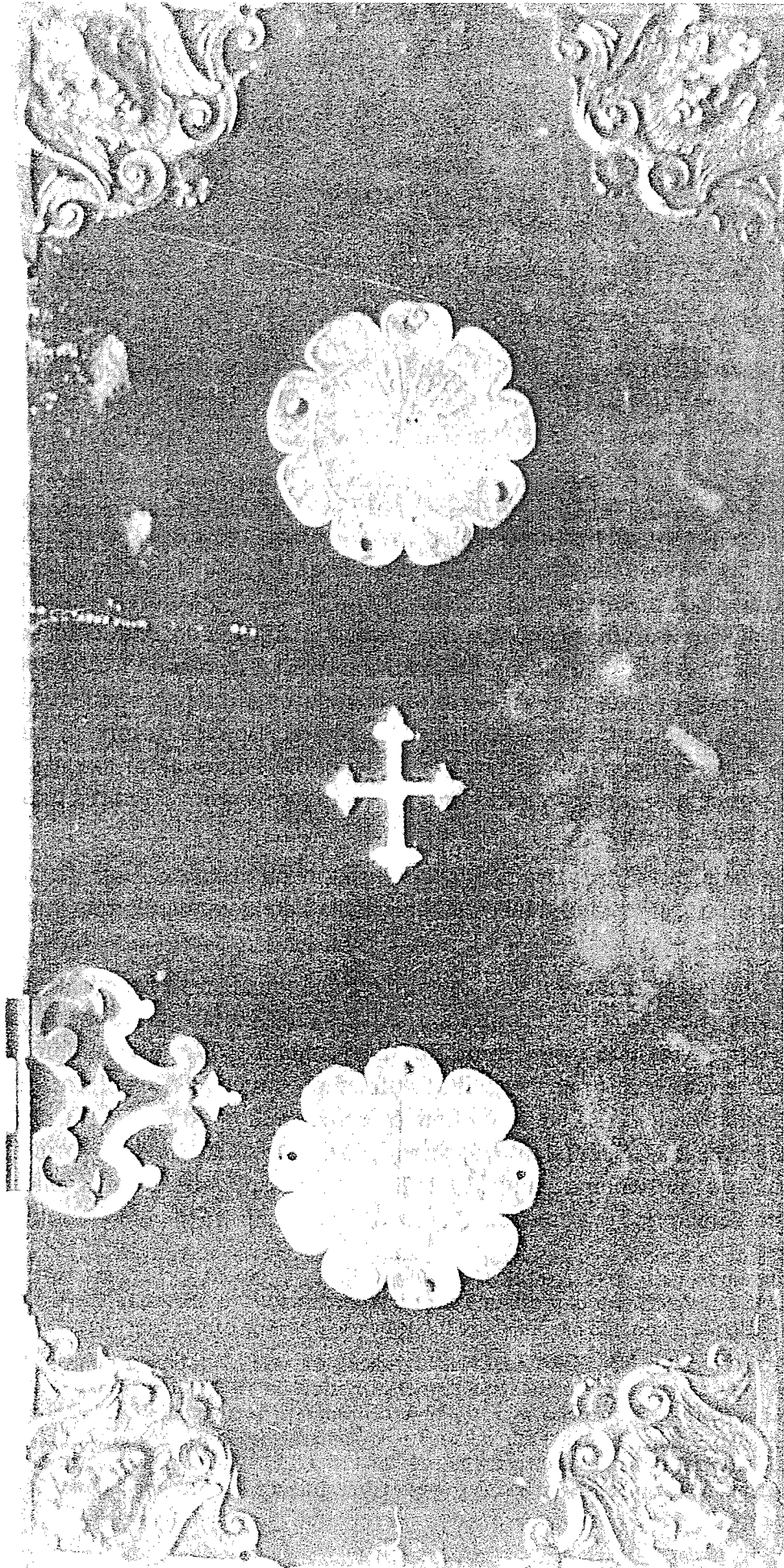
U riznici šibenske katedrale čuva se evanđelistar uvezan u crveni baršun i okovan srebrom koji se još donedavno upotrebljavao u svečanim zgodama, kao npr. za polaganje zakletve i za čitanje navještaja blagdana na Bogojavljenje. Do sada je široj javnosti bio nepoznat, a stručnjaci mu nisu pridavali važnosti.¹ Lokalna tradicija smatra da je nastao u 15. stoljeću, međutim, on je mnogo stariji. Do datacije u 15. stoljeće došlo je vjerojatno zbog toga što na nekoliko mjesta ima naknadno iscrtane gotičke inicijale u crvenoj i plavoj boji, a i 4 lista naknadno umetnuta na sam početak koja sadrže kalendar, odnosno kazalo sadržaja, također su ispisan gotičkom minuskulom. Međutim, njegov originalni dio pisan je karolinškom minuskulom pa njegov nastanak moramo pomaknuti mnogo ranije. Vrlo je zanimljiv i važan ne samo s likovnog stajališta nego još više s paleografskog i liturgijskog.

Evanđelistar je pisan na pergamentu karolinškom minuskulom. Ima 183 numerirana lista te ispred toga 7, a na kraju 4 nenumerirana lista, tako da ukupno ima 194 ispisan lista.

Format i dimenzije listova su vrlo zanimljivi i neuobičajeni za liturgijske knjige ne samo tog doba nego i inače. Format mu je jako uzak i relativno visok, a dimenzije su mu: 136 mm širina i 295 mm visina, što daje omjer 1:2,17, dok je uobičajen format liturgijskih knjiga u to doba 1:1,5 ili još bliže zlatnom rezu. Sličan format ima nekoliko liturgijskih kodeksa iz 10. i 11. stoljeća u Njemačkoj² koji su bili uvezani u diptihe od slonove kosti sekundarno upotrijebljene. Korice su široke 145 mm, a visoke 310 mm, dok im debljina iznosi 10 mm. Veličina ispisanog dijela stranice iznosi 80 x 240 mm (omjer 1:3), a marginalni prostori: nutarnji 15+6 mm, vanjski 23+9 mm,

1 Ne spominje ga ni Viktor Novak u oba svoja djela: V. NOVAK, *Latinska paleografija*, Beograd 1952.; *Isti*, *Pojava i proširenje karolinške minuskule u Dalmaciji*, Glas SANU, CCLV, Beograd 1963. – premda navodi druge rukopise pisane karolinom iz Šibenika.

2 Isti format ima npr. VICTOR CODEX iz 8. stoljeća u Landesbibliothek u Fuldi (143 x 285 mm), te životopis sv. Ludgera u Staatsbibliothek u Berlinu iz 10. stoljeća (omjer 1:2) a uvezan je u diptihe Rufiusa Probianusa iz 5. st., te jedan himnarij iz 11. stoljeća u katedralnoj riznici u Hallerstadtu (omjer 1:2) uvezan također u konzularni diptih iz 5. stoljeća (cf. HANS LAUBIER, *Der Bucheinband*, Leipzig 1926, str. 25–28 i 83.) – Dimenzije ovog šibenskog kodeksa nisu originalne jer je prigodom zadnjeg uveza odrezano na svakoj stranici po oko 10 mm.

A. Badurina: Šibenski evanđelistar. Stražnja korica.

gornji 19 mm, donji 30 mm. Budući da je prigodom zadnjeg uvezivanja kodeks obrezivan, vanjski su marginalni prostori bili veći za oko 10 mm kao i sama stranica.

Tekst je pisan u jednom stupcu s po 26 redaka na svakoj stranici, a reci su izvučeni slijepim crtama kao i okvir teksta, a na nutarnjem i vanjskom okomitom rubu izvučena je još po jedna nešto deblja slijepa crta. Razmak između redaka iznosi 10 mm, a slova su visoka 5 mm.

Kodeks je uvezan u drvene korice obložene crvenim baršunom i okovane srebrnim okovom 15. i 17. stoljeća. Na sredini prednje korice je oveći križ s trolisnim završecima, a na stražnjoj strani manji križ ljljanskih završetaka te dvije rozete od kojih je na gornjoj zrakasto sunce, a na donjoj Kristov monogram IHS (5. st), dok su na uglovima u reljefu izradene andeoske glavice, (17/18. st).

Incipit: (F VIr /Or/): „In uigilia natalis dni. Sequentia euangelii secundum Mathaeu. Cum esset desponsata mater iesu maria ioseph ante quam conuenirent...”

Desinit (F 193r): „Qui habet aures audiendi audiat. Deo gratias. Benedictus es d ds nrs q̄ adiuuasti me et consolatus es me”. Ova zadnja rečenica pisana je nešto manjim slovima, a skriptor njome izražava svoje zadovoljstvo zbog uspješno završena posla. („Blagoslovljen da si Gospode Bože naš koji si mi pomogao i utješio me”.)

Evangelistar sadrži perikope evanđelja raspoređene za čitanje, odnosno pjevanje u pojedine dane kroz godinu. Na prvih 6 listova koji su dodani naknadno u 15. stoljeću nalaze se evanđelja novouvedenih blagdana. Originalni tekst pisan karolinškom minuskulom počinje na f Ov s evanđeljem na Badnjak, a zatim sve do f 154 teku evanđelja za nedjelje i blagdane kroz crkvenu godinu (Temporale). Na f 154. počinju evanđelja na blagdane pojedinih svetaca (Sanctorale), od f 167 do 175 nalaze se evanđelja zajedničkih službi svetaca (Communale), te od 175 do kraja, f 183v, nalaze se zavjetne mise i mise u pojedinim prigodama.

Zbog specifičnosti i višestruke važnosti ovdje ćemo rekonstruirani kalendarij, odnosno sadržaj evangelistara donijeti u cijelosti:

- f Ov IN VIGILIA NATALIS DNI. SEQUENTIA SCI EVANGLI SCDM MATHEV. Cum esset desponsata...
- f 1r IN CANTO GALLORUM. SCDM IO. Exiit edictum a Cesare Augusto...
- f 1v IN PRMO MANE STATIO AD S. ANASTASIAM M. SCD LVC&Pastores loquebantur...
- f 2r IN SANCTO DIE NATIVITATIS DNI NRI IHU XPI. Initium S. euangelii scdm Johannem. In principio erat uerbum...³
- f 3r IN NATIVIT SCI STEPHANI PROTOMAR. S. MAT. Dicebat IHS turbis iudeorum...
- f 3v IN NAT. S. IOh APLI ET EUANG. SCDM IOHEM. Dixit ihs Petro: sequere me:
- f 4r IN NAT INNOCENTV. SCDM MATHEV. Angelus dni appatuit...

³ Ovaj naslov evanđelja napisan je kasnije, gotičkom minuskulom.

- f 4v IN NAT SCI SILUESTRI PAPAE &.SCDM MATH. Dixit ihs discipulis suis:
Uigilate...
- f 4v IN OCT DNI SCDM LVCAM. Postquam consummati sunt...
- f 4v DOM. I. p. NAT DNI. S. LVACM. Erat Joseph et Maria...
- f 5v IN VIGILIA HEPIPHANIAE DNI NARI. SCDM MATHEVM. Defuncto
autem,Herode...
- f 5v IN EPIPHANIA DNI S. MATHEVM. Defuncto autem Herode...
- f 6v FER II. SACDM IOHANNEM
- f 7r FER III. SCDM MATHEVM
- f 7v FER V. SCDM MATHEV
- f 8r FER VI. SCDM MARCV
- f 8r DOM I. POST THEOPHANIAM. SCDM LVC. Cum factus esset ihs annorum
duodecim...
- f 9r FER III. A. MAR.
- f 9v FER VI. SCDM LVCA&.
- f 10r IN OCT THEOPHANIAE. SCDM MATHEVM. Venit ihs a Galilea in Ior-
danem...
- f 10r IN NAT SCI FELICIS. SCDM LVCAM
- f 10r IN NAT S MARCELLI PAPE. S. MATH
- f 10v DOM II. PO THEOPHA. S. IOHANNE. Nuptiae factae sunt...
- f 11r FER III. SCDM MARCVM
- f 11v FER VI. SECVNDVM MATHEVM
- f 12r IN NAT SCE PRISCE VEIRG. S. ARHEVM
- f 12r DOM V. (sic!) Po. THEOP. S. MATHEVM. Cum descendisset ihs de monte...
- f 13r FER II. SECVNDVM MARCVM
- f 13r FER III. SCDM LVCAM
- f 13v FERIA III. SCDM LVCAM
- f 14r FERIA SEXTA. SECVNDVM MARCVM.
- f 14v DOM. III. po THEOPHANIAM. SCDM MATHEVM. Ascendente iesu in
nauculam...
- f 15r FER... SECVNDVM MARCVM
- f 15v FER VI. SCDM MAR
- f 16r IN NAT SCOR MAR FABIANI E' SEBAST
- f 16r IN NAT S. AGNE
- f 16r DOM V. S. MAT. Loquente ihs ad turbas...
- f 16v FER III. SCDM IOHM
- f 16v FER VI. SCDM MARCVM
- f 17v DOM VI. SCDM LVCAM. Regressus est ihs in uirtute sps in Galileam...
- f 18r FER III. SCDM MATHEVM
- f 18v FER VL. SCDM MAR.
- f 18v IN CONVERSIONE S. PAVLI. SCDM MARCV.
- f 19r IN OCT. S. AGNETIS. S. MATHEVM
- f 19r IN PVRIFIC SCE MARIAE MATRIS DNI. SCDM LVCAM
- f 19v IN NAT S. AGATHE. S. MATH

- f 19v IN LXX^{ma} AD SCDM LAVRENTIV. S. MATHEVM. Simile est regnum ce-
lorum boni patri familias...
- f 20v FER II. S. MARCVM
- f 21v IN LX^{ma} AD S. PAVLV. S. LVCAM. Cum turba plurima...
- f 21v FER II. SCDM MARCVM
- f 23v FER III. SCDM MARCVM
- f 23v FER III. SACVNDVM MARCVM
- f 24v FER V. SCDM MARCVM
- f 25v FER VI. S. MATHEVM
- f 26r SABBATO S. MATHEV
- f 26v DOM IN L. AD SCM PETRV. SCDM LVCAM. Assumsit ihs duodecim...
- f 27r FER II. SCDM MATHEVM
- f 27r FER III. SCDM MARCVM
- f 27v FER IIII. INITIVM XL; SCDM MATHVM. Cum ieiunasset...
- f 28r FER V. SCDM MATHEVM
- f 28v FER VI. S. MATHEVM
- f 29r SABBATO S. MARCV
- f 30r IN XL. DOM. S. MATHEVM. Ductus est ihs in desertvm...
- f 30v FER II. SCDM MATHEVM
- f 31r FER III. SCDM MAT
- f 32r FER IIII. MSIS PRIMI. S. MATH.
- f 33r FER V. S. IOHEM
- f 34r FER VI. SCDM IOHANNEM
- f 35r SABBATO. SCDM MATHEVM
- f 35v DOM I. MSIS PRIMI SCDOM MATH. Egressus iesus secessit in partes tyri...
- f 36r FER II. SCDM IOHEM
- f 37r FER III. S. MATH.
- f 37v FER IIII. S. MATH.⁴
- f 38r FER V. S. IOHEM
- f 39v FER VI. SCDM MATHEVM
- f 40v SABB. SCDM LVCAM
- f 41v DOM III. SCDM LVCAM. Erat iesus eiciens demonium...⁵
- f 42v FER II. SCDM LVCAM
- f 44r FER III. S. MATHE
- f 45r FER IIII. SCDM MATHEVM
- f 45r FER V. SCDM IOHANNEM
- f 45v FER VI. S. IOHANNEM⁶
- f 48r SABB. SCDM IOHEM
- f 48v DOM IIII. AD HIERVS. SCDM IOHEM. Abit ihs trans mare...
- f 48r FER II. SCDM IOHANNEM

4 Dio ovog evanđelja je u 15. stoljeću naznačen za čitanje na blagdan sv. Jakova apostola.

5 Dio ovog evanđelja je u 15. stoljeću označen za čitanje na vigiliju Uznesenja Marijina.

6 Naslov evanđelja i pet prvih redaka radirano je i kasnije ispisano gotičkom minuskulom.

- f 50v FER III. SCDM IOHAN
- f 51v FER IIII. S. IOHEM
- f 53v FER V. S. IOHEM
- f 54v FER VI. SCDM IOHEM
- f 57v SABB. SCDM IOHANNEM
- f 57v DOM V. SECVNDVM IOHANNEM. Dicebat iesus turbis iudeorum et principibus...
- f 58v FER II. S. IOH.
- f 59r FER III. S. IOHEM
- f 60r FER IIII. SCDM IOHANNEM
- f 61r FER V. SCDM IOHANNEM
- f 61v FER VI. SCDM IOHANNEM
- f 62r SABB. SCDM IOHANNEM⁷
- f 62r DOM VI. IN PAL. PASSIO DNI NRI Ihu xpi S. MATH. Scitis quia post biduum...
- f 73r FER II. scdm IOHANNEM⁸
- f 75v FER III. PASSIO DNI MRI ihu xpi S. MARCV
- f 82v FER IIII. PASSIO DNI NRI ihu xpi. S. LVCAM
- f 89v FER V. SECVNDVM IOHANNEM
- f 90v FER VI. PASSIO DNI NRI ihu xpi S. IOH.
- f 96v IN SABB. S. AD LATERANAS. SCDM MATHEV. Vespere autem sabbati...
- f 97r DAM SCA AD S. MARIAM. S. MARCV. Maria Magdalene et Maria Jacobi...
- f 97v FER II. SCDM LVCAM
- f 99r FER III. SCDM LVCAM
- f 99r FER IIII. SCDM IOHANNEM
- f 100v FER V. SCDM IOHEM
- f 101v FER VI. SCDM IOHANNEM
- f 102r DOM P' OCTAB. PASCHE. SCDM IOHANNEM. Cum esset sero die illa una sabbatorum...⁹
- f 103r FER IIII. SCDM IOHANNEM
- f 103v DOM I. POST OCTAB PASCHE SCDM IOHEM. Ego sum pastor bonus...
- f 104r FER IIII. SECVNDVM MATHEV
- f 104v DOM II. P' OCTAB PASCHE. SCDM IOHANNEM. Modicum et non videritis me...
- f 105r DOM III. SECVNCVM IOHANNEM. Vado ad eum quo me misit...
- f 105v DOM IIII. SCDM IOHANNEM. Amen, amen dico vobis, si quid petieritis...
- f 106v IN LAETANIA MAIORE. SCDM LVCAM. Qvis vestrum habebit amicum...
- f 107r IN VIG. ASCENSIONIS DNI SECVNDVM LVCAM. Sublevatis Iesus oculis...

⁷ Dio ovog evanđelja je u 15. stoljeću označen za čitanje na Tijelovo.

⁸ Dio ovog evanđelja je u 15. stoljeću označen za čitanje na blagdan Uzvišenja sv. križa.

⁹ Dio ovog evanđelja je u 15. stoljeću označen za čitanje na blagdan sv. Tome.

- f 108r IN DIE SANCTA AD MISSAM. SCDM MARCVM.¹⁰
- f 108v DOM POST ASCENSION DNI. SCDM IOHANNEM. Cum venerit paraclitus...
- f 108v FER IIII. SCDM IOHANNEM
- f 109r IN SABB. PENTECOS. SCDM IOHEM. Qui credidit in me...
- f 109v IN SABB. PENTECOST. SCDM IOHANNEM. Si diligitis me...
- f 110r IN DOM SCA PENTECOST. SCDM IOHANNEM. Si qui diligit me...
- f 110v FER II. SCDM IOHM.
- f 111r FER III. SCDM IOHANNEM
- f 111v FER IIII. SCDM IOHANNEM
- f 112r FER V. SCDM LVCAM
- f 112v FER VI. SCDM LVCAM
- f 113v SABBATO SCDM LVCAM
- f 114r IN OCT PENTECOST. S. IOHEM. Erat homo ex phariseis Nicodemus...
- f 115r DOM I. POST PENTECOST. SCDM LVCAM. Homo quidam erat diues...
- f 116r DOM II. SCDM LVCAM
- f 116v DOM III. SECVNDVM LVCAM
- f 117v FER II. SCDM MATHEVM
- f 118r FER IIII. SCDM MAR.
- f 118r FER VI. SCDM MATHEVM
- f 118v DOM IIII. SCDM LVCAM. Estote ergo misericordes...
- f 119r FER IIII. SCDM MATHEVM
- f 119v FER VI. SCDM MATHEVM
- f 119v DOM V. SCDM LVCAM. Cum turbae irruerunt...
- f 120v FER IIII. S. MARCV
- f 120v DOM II. (sic!) S. MATHEVM. Amen, amen dico uobis, nisi abundauerit iustitia uestra...
- f 121r FER IIII. SCDM MARCV
- f 122r FER VI. SCDM MARCVM
- f 122v DOM VI. SCDM MARCVM. Cum turba multa esset...
- f 123r FER III. SCDM MAT.
- f 123v FER VI. SCDM MATHEV
- f 123v MENSIS IIII. TI SCDM LVCAM. Dies autem quando ceperit declinare...
- f 124v FER VI. SCDM LVC
- f 125r SABBATO IN XII. LECT. S. MATH. Egrediente ihs de Hiericho...
- f 125v DOM VIII. SCDM MATHEVM. Adtendite a falsis prophetis...
- f 126r FER II. S. LVC
- f 126v FER IIII. S. LVCA
- f 127r FER VI. S. MATHEV
- f 127r SABB. S. MATHEV
- f 127v DOM VIII. POST OCT P. C. S. LVCAM. Homo quidam erat diues...
- f 128r FER IIII. S. MATH.
- f 128v DOM X. SCDM LVCAM. Cum appropinquasset ihs Ierlm...
- f 129r FER IIII. S. MAR.

f 129r FER VI. SC. MATH.
 f 129v DOM X. (sic!) S. LVCAM. Dixit iesus ad quosdam qui in se cofidebant...
 f 130r DOM XII. S. MARCV. Exiens ihs de finibus Tyri...
 f 130r FER IIII. S. LVC.
 f 130v DOM XIII. SCDM LVCAM. Beati oculi qui uident...
 f 131r FER IIII. S. MATH.
 f 132r FER VI. S. LVC
 f 132v DOM XIII. SCDM LVCAM. Dum iret ihs in Ierusalem...
 f 132v FER IIII. S. MAR.
 f 133r DOM XV. S. MATHEV. Nemo potest duobus dominis seruire...
 f 133v FER IIII. S. LVC
 f 134r FER VI. SCDM LVCAM
 f 135r DOM XVI. S. LVCAM. Ibit ihs in ciuitatem quae uocatur Naim...
 f 135r FER IIII. SCDM MARCV
 f 135v DOM XVII. S. LVCAM. Cum intraret ihs in domum quidam principis...
 f 136r FER IIII. MSIS SEPTIMI S. MAR. Respondens unus de turba dixit: Magister...
 f 137r FER VI. S. LVCAM
 f 138r SABB IN XII LECT S. LVCAM. Dicebat ihs turbis similitudinem...
 f 138v DOM VIII. (sic!) S. MATH. Accesserunt ad ihm pharisei...
 f 140v FER IIII. S. LVCA
 f 141r FERIA SEXTA SECVNDVM MARCV
 f 141v DOM I. P' S. ANGLI. S. MATH. Ascendens ihs in nauiculam transfretauit...
 f 142r FER S. MATHEV
 f 142v DOM II. P' S. ANGLI S. MATH. Loquebatur ihs principibus...
 f 142v DOM III. P' ANGLI S. MATH. Dicebat ihs cuidam principi...
 f 142v FER VI. S. LVCAM
 f 143v DOM XXI. SCDM IOHANNEM. Erat quidam regulus...
 f 144r FER IIII. S. L.
 f 144r FER VI. S. MATHV
 f 144v DOM III. P' SCI ANGLI S. MATH. Simile est regnum celorum homini regi...
 f 145r FER IIII. SCDM MATH
 f 145v FER VI. SCDM. MATH
 f 146r DOM V. P'S & ANGLI S. MATH. Abeuntes pharisei consilium...
 f 146r FER IIII. S. MATH
 f 146v FER III. SCDM MARCV
 f 147r DOM VI. P' S. ANGLI S. MATH. Loquente ihu ad turbas, ecce princeps unus...
 f 147v DOM V. ANTE NAT. DNI. S. IOHANNEM. Cum subleuasset ergo oculos ihs
 et uidit quia multitudo...
 f 148v FER IIII. S. LVCAM
 f 149r FER VI. SCDM LVCAM
 f 149r DOM III. ANTE NAT. DNI S. MATH. Cum aprouinquaret ihs Hierusalem...
 f 149v FER IIII. SCDM MATHEVM
 f 150r FER VI. SCDM LVCAM
 f 151v DOM. III. ANTE NAT. DNI. S. L. Erunt signa in sole et luna...

f 152r FER III. S. LVC
f 152v FER VI. S. LVC
f 153r SABB, IN XII S. LVCA
f 153v DOM I. ANTE NAT. DNI. S. IOh.

— — — —

f 154r IN VIGILIA APOSTLORVM
f 154v IN NAT. S. APLORVM PHILIPPI ET IACOBI.
f 155r DE INVENTV S. CRVCIS
f 155r IN OCTVA PENTECOSTES
f 155r IN VIG SCI IOHANIS BAPT.
f 156r PRIMO MANE
f 156v IN NAT. SCI IOH. BAP.
f 157r IN NAT. SCORVM IOH'S ET PAVLI
f 157v IN VIG APLORVM PETRI ET PAVLI
f 158r IN NAT. APLORVM
f 158r IN OCTAB (sic!) APLORVM PETRI ET PAVLI
f 159r IN NAT S. APOLINARIS EPI ET M.
f 159v S. LVCAM (sic!)
f 160r IN NAT. SCE FELICITATIS
f 160v IN NAT. SCI CIRIACI ET SOCIORVM M.
f 161r IN VIG SCI LAVRENTII MR.
f 161v IN NAT. S. LAVR. DIACO ET M.
f 161v IN ASSVMPT. S. MARIE MATRI DNI.
f 162r IN NAT. S. BONIFACII EPI
f 163v IN DECOL SCI IOHIS BAPT
f 164r IN NAT SCORVM CORNELII ET CIPRIANI
f 164v IN NAT SCI MATHEI
f 165r IN FESTIUIT SCI MICHAELIS AR.
f 165v IN VIG OMNIVM SANCTORVM
f 165v IN FESTIVITATE OMNIVM SCORVM.
f 166r IN VIG. SCI. ANDRAEE APLI.

— — — —

f 167v IN VIG. APLORVM
f 168r IN NAT. APLORVM
f 169r VBI SVpra
f 169v IN NAT. VNIVS SANCTI
f 169r ITEM ALIA
f 169v IN NAT. SCORVM NEREI ET ACHILEI
f 170r S. MARC.
f 171r SCDM LVCA.
f 171v SCDM MATHEVM
f 171v IN NAT. CONFESSORVM
f 172r IN NAT. PLVRIMORVM SCORVM.

- f 172v (evanđelje bez naslova)
 f 173r IN FEST. VNIVS CONF. ES.
 f 174v IN FEST. PLVRIMORVM CONFES.
 f 175r IN NAT. SCARVM VIRG.

— — — —

- f 176r IN ORDINATIONE EPL.
 f 176v IN IEIVNIO ET NATAL PAPE
 f 177v ITEM VBI SVpra
 f 178r AD APONSA BENED.
 f 178r REQ. RETRO P' S. ANGLI IN DOM.
 . II. S. MATH. AD SCI MONIALES BE-
 In Ill. Intrans ihs in quodda castellum...
 NEDIC. IN ASVP. S. MARIE
 IN TEMPORE BELI
 f 179r IN STEREL PLVVIE
 f 179v PRO STEREL PLVVIE
 f 180r IN ADVENTV IVDICVM
 f 180v CONTRA IVDICES MALE AGENTES
 f 181r CONTRA EPISCOPVM MALE AGENTEM
 f 181r PRO ITER AGENTIBVS
 f 181v PRO VOTO
 f 181v PRO ELEMOSINARIIS
 f 181v PRO SALVTE VIVORVM
 f 182r IN AGENDA MORTVORVM (tri evanđelja)
 f 183v Pa sve do kraja nalaze se navještaji blagdana iz 13, 14, 15. pa sve do 20. stoljeća.

Kako je vidljivo, ovaj kalendarij sadrži u sebi brojne elemente koji će pomoći pri dataciji ovog evanđelistara, a za eortologe će on biti posebno zanimljiv. Ovdje upućujemo samo na neke osobitosti.

Liturgijska godina ovdje počinje s Badnjakom (In vigilia Nativitatis, f Ov), a ne s prvom nedjeljom adventa, a ovo potonje je postalo opća praksa tek nakon 10. stoljeća¹¹. Isto tako za nedjelje koje prethode Božiću nije upotrijebljen termin „Adventus”, nego termin „ante nativitatem”.

Na dan Božića su uz vigiliju naznačene još tri mise, i to „In canto gallorum”, „In primo mane” i „In sancto die Nativitatis” (f 1r–2v), što je postalo opća praksa u 10. stoljeću, dok je u Rimu postojala već od 7. stoljeća¹².

10 Dio ovog evanđelja je u 15. stoljeću označen za čitanje na blagdan sv. Ciriaka, Larga i Smaragda.

11 Cf. MARIO RIGHETTI, Manuale di storia liturgica, II³, Milano 1969, str. 39–42. – Pri analizi kalendara ovdje će biti citirano uglavnom ovo djelo s tog područja jer je najmlađe i najopsežnije što se tiče genetičke liturgike. Konzultirani su i ostali autori (kao Schuster, Jungmann, Schmidt, Kniewald i dr.) koji donose oskudnije podatke ali se i pri tome slažu s Righettijem.

12 O. c., str. 77–78.

Ima blagdan sv. Silvestra pape.

Ima blagdan Uzašašća s viglijom (f 107–108), koji je uveden u 7. stoljeću, ali nema oktave ovog blagdana koja je uvedena u općoj crkvi u 12. stoljeću¹³.

U subotu ispred Duhova (f 109r) ima dva evanđelja, a to znači da se još uvijek na ovaj dan vrši praksa svečanog krštenja poput onog na Veliku subotu.

Nema blagdana sv. Trojstva nego samo oktavu Duhova (f 114r), a blagdan sv. Trojstva počinje se uvoditi u 11. stoljeću¹⁴. Isto tako nema oktave Uzašašća koja se uvodi u 12. stoljeću.

Dok obični dani u tjednu (feriae) imaju vlastita evanđelja gotovo kroz cijelu godinu, u vremenu od Uskrsa do Uzašašća nema ni jednog običnog dana nego samo jedan dan pred Uzašašće „In letania maiore” (f 106v).

Dva puta navodi 10. nedjelju poslije Duhova (f 128v i 129v), što je očito greška.

Nakon 18. nedjelje poslije Duhova slijedi šest nedjelja koje nose naslov „Post sancti Angeli”, znači poslije blagdana sv. Mihovila, koji pada 29. rujna, s time da je između 3. i 4. nedjelje ubacio 21. nedjelju poslije Duhova. Nakon ovih nedjelja odmah slijedi 5. nedjelja „ante Natale Domini”, s time da poslije 2. nedjelje stavlja 28. nedjelju po Duhovima. Prema ovome, ako se računa i ona 21. nedjelja po Duhovima, ispada da od Duhova do Božića ima ukupno 30 nedjelja, a to je previše. Očito je da je tu došlo do zabune, ili je pisar prepisivao iz dva različita predloška.

Kvatrene dane označuje kao „mensis primi” (f 32r), „mensis quarti” (f 123r), „mensis septimi” (f 136r), dok od zimskih stavlja samo subotu (f 153v), a to znači da ih računa prema rimskoj civilnoj godini po kojoj je ožujak bio prvi mjesec, a to opet znači da je nastao svakako prije reforme kalendara koju je izvršio Grgur VII (1070. g.)¹⁵.

Ima samo blagdan Našašća sv. križa („De inventu Sanctae Crucis”, f 155r), dok nema blagdana Uzvišenja križa.

Od Marijinih blagdana ima samo Svijećnicu (f 19r), i to je imenuje „In purificatione Sanctae Mariae”, a ne „In praesentatione Domini” kako je donosi Gelasianum, te blagdan Uznesenja Marijina, „In Assumptione Sanctae Mariae Matris Domini” (f 161v). Nema blagdana ni Navještenja ni Rođenja Marijina, koji se počinju javljati u 12. stoljeću¹⁶.

Najmlađi svetac koji je ovdje prisutan je sv. Bonifacije biskup (f 162r) koji je mučen 753. godine, a kao sveca ima ga već *Martyrologium Hrabani Mauri* iz 856. godine. Njegov je blagdan ovdje naveden između 15. i 29. kolovoza, dok ga u drugim kalendarima, pa i kod Hrabana Maura, nalazimo 5. lipnja¹⁷.

13 O. c., str. 301–308.

14 O. c., str. 325.

15 O. c., str. 41–44.

16 O. c., str. 119, 300, 457.

17 H. SCHMIDT, *Introductio in liturgiam occidentalem*, Herder 1962, str. 625.

Blagdan (festivitas) sv. Mihovila ima samo koncem rujna (f 165r), dok nema blagdana posvete bazilike sv. Mihovila (8. svibnja), koja je mnogo mlada, ali je u Lombardiji i Beneventu, koji u 7. stoljeću spada pod Lombardiju, uvedena već 663. godine¹⁸, a to znači da nije nastao ni u Lombardiji ni u Beneventu.

in quo non dicitur quisquam
 positus erat. Ibi g. et. variis
 ad eorum. qui. n. x. c. et. m.
 num. v. posuerunt. in.

CESPERE AVI
 SABBATI QUAE EVES
 fert in prima sabbati
 venit maria magdalena. et
 tu. m. v. et. t. et. h.
 tu. e. t. et. m. et. h.
 ngelus enim. ihu. a. se. r. ad
 de celo. & accedens reuoluit
 lapidem & sedebat sup eum.
 erat aut. aspectus eius sicut
 fulgur. & uestimentu eius nix.
 P. retimore aut. eius exterriti
 sunt custodes. & facti sunt ut
 lit mortui. Respondens aut.
 angls. dix. mulieribus. No
 lite timere. S. cio enim. qd.
 ihm qui crucifixus est que
 ritis. Non est hic surrexit
 enim sicut dix. Venite. &
 videre locu. vbi positus erat.

in. t. et. m. et. h.
 sepul. eius. qui. m. x. t.
 Et ecce p. c. et. h. et. h.
 et. cum. v. et. h. et. h.

MILITACI
 A. B. magdalenae. et
 maria iacobi & salome. et. et.
 aromata. ut uementes un
 guentis ihm. Et ualde mane
 una sabbatoru uenunt ad mo
 numentu. orto iam sole. Et
 discabant. ab. h. uentem. et. u.
 reuoluit. et. h. et. h. et. h.
 stio in. num. m. et. h. et. h.
 tel. uidentem. reuoluit. lapidem.
 erat quippe magnus ualde.
 Et introeunt. in. monumetu.
 uidentem. iuuenem. sedentem
 in. dextris. cooperu. stola. can
 dida. & ob. puerum. Qui. die
 illis. Nolite. expauescere. Ihm
 queritis. nazarenu. crucifixu.
 surrexit. non est hic. Et ecce. locu.
 vbi. posuerunt. eum. Sed. ite.

A. Badurina: Sibenski evandelistar (XI st.) fol. 106v/107r: Velika subota i Uskrs.

18 M. RIGHETTI, o. c., str. 438.

Zanimljivo je da nema blagdana sv. Martina koji je inače vrlo rano uveden u cijeloj Evropi.

Kako je vidljivo i iz ove sumarne analize kalendara s obzirom na prisutnost i raspored blagdana koji se u njemu nalaze, najbliži je Gelazijanskim kodeksima¹⁹.

S likovnog stajališta kod ovog je evanđelistara, kako je već naprijed rečeno, najzanimljiviji format. Ovako izduženi format za liturgijske knjige vrlo je rijedak u svijetu, a kod nas je to jedinstveni primjerak ovakvog oblikovanja knjige i impostacije teksta na stranicu²⁰.

Iluminacije u užem smislu svode se na inicijale, a i oni su rijetki. U originalnom dijelu pisanom karolinom to su jednostavna velika početna slova izvedena u crvenoj boji (minij) koja je izbledila, a visina im je 15 do 20 mm, dok je visina slova ostalog teksta 5 mm. Na počecima pojedinih evanđelja za veće blagdane ostavljena su prazna mjesta za svečane inicijale, ali oni su izvedeni tek naknadno u 15. stoljeću, a to znači da je bila predviđena raskošna iluminacija. U 15. stoljeću na nekoliko mjesta izvedeni su dvobojni inicijali s grafijskim ornamentom unutar i oko slova. Slova su plave boje, a ornament crvene, visina im je tri retka teksta. To su inicijal „U” – espere autem sabbati (f 106v) na veliku Subotu i inicijal „I” – n illo tempore (f 107r) na Uskrs. Na samom početku evanđelistara (f Ov) bio je predviđen veliki inicijal visine 6 redaka.

Na dnu stranica 71v i 72r naknadno su ispisane koralne neume ispod teksta Muke po Mateju na Cvjetnicu, i to ispod Kristovih riječi „Heli, heli lema sabactani”.

Budući da nema direktnih elemenata za dataciju i određivanje mjesta nastanka ovog evanđelistara, morat ćemo se poslužiti posrednim putem, paleografskom i liturgijskom analizom.

Paleografskim kriterijima možemo ga smjestiti u 11. stoljeće, i to vrlo rano. Slova su uspravna i „čista” bez ikakvih ukrasnih crtica i zavijutaka na krajevima, koji se počinju javljati tek sredinom 11. stoljeća²¹. Naprijed navedene liturgijske i eortološke specifičnosti jasno nam govore za njegovu dataciju u 10. ili 11. stoljeće, a u svakom slučaju prije reforme koju je proveo papa Grgur VII (+1078).²²

Što se, pak, tiče mjesta nastanka ovog evanđelistara, to će biti teže točno odrediti. Ipak ima nekoliko indicija koje će nam pomoći da ga barem donekle lociramo. S obzirom na to da ima dva evanđelja za mise u doba suše (f 179r i v), dade se zaključiti da je nastao u kraju gdje je suša čest i vitalan problem, što znači u južnijim krajevima. Budući da se na jednom mjestu među votivnim misama (f 181r) nalazi evanđelje za misu „contra episcopum male agentem” („protiv biskupa koji čini zlo”), dade se zaključiti da sigurno nije pisan za neku biskupsku crkvu, nego vjerojatnije za kaptol ili neku redovničku zajednicu, jer se taj obrazac nalazi samo u nekim redovničkim

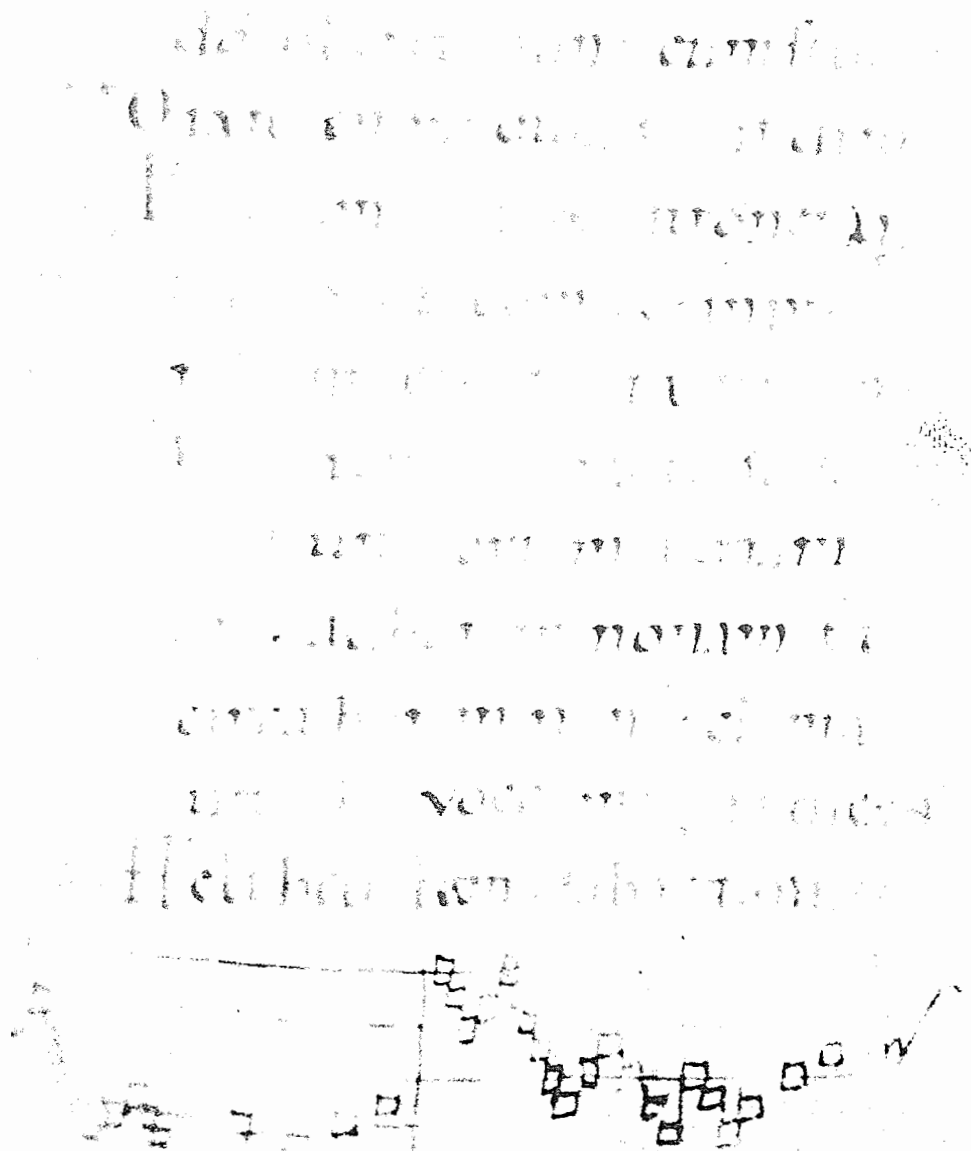
19 O. c., passim.

20 Vidi bilješku 2.

21 Cf. VIKTOR NOVAK, djela citirana u bilješki 1.

22 Vidi gore bilješke 11–20. kao i tekst na koji se te bilješke odnose.

liturgijskim knjigama, i to samo od 9. do 11. stoljeća. Sudeći prema naglašenom naslovu za votivnu misu „Ad moniales benedicendas” („blagoslov redovnica”, f 178r), dade se zaključiti da je nastao za neki ženski samostan (benediktinki). Budući da nema nekih Marijinih blagdana koji su u Rimu rano uvedeni, (Rođenje, Navještenje), Rim i njegova šira okolica isključuju se kao mjesto nastanka. Budući, pak, da nema sv. Martina ni Posvete bazilike sv. Mihovila, treba isključiti Francusku, Lombardiju i Benevent. To bi upućivalo na to da je nastao negdje u Dalmaciji. Sudeći, pak, prema

A. Badurina: Sibenski evanđelistar (XI st.) fol. 71v: Neume ispod teksta Muke.

posebno svečanom pisanom naslovu za blagdan sv. Filipa i Jakova (f 154v) dade se zaključiti da je pisan za neku crkvu tih svetaca ili samo jednoga od njih.

Iako će konačnu riječ o točnom vremenu i mjestu nastanka biti moguće reći tek nakon potpunih komparativnih analiza i studija, već sada sa sigurnošću možemo utvrditi da pred sobom imamo jedan vrlo vrijedan spomenik pisan karolinom iz doba iz kojega nemamo mnogo cjelovito sačuvanih rukopisa, a koji nam svjedoči o visokoj kulturnoj razini tog razdoblja na ovom prostoru.

RÉSUMÉ

Le trésor de la cathédrale de Šibenik en Dalmatie possède un évangélaire fort intéressant dont les origines remontent sans doute au XIe siècle. La grandeur du parchemin est de petit format (13,6 x 28,5 cm), celle du texte formant une seule colonne est de 8,00 x 24,00 cm. Le codex est relié en velours rouge et incrusté d'argent.

Le sujet du texte et quelques initiales bicolores ont laissait supposer qu'il s'agit d'un manuscrit du XVe siècle, mais l'écriture caroline et le calendrier antérieur à la réforme grégorienne sont formels: l'évangélaire de Šibenik devait être exécuté dans un scriptorium dalmate au XIe siècle.